

The Nottingham Trent University

B.I.B.S., a. s. Brno

**Brno
International
Business School[®]**

BA (Hons) in Business Management

**Písemná práce k modulu
Filozofie**

Spravedlivé rozdělení zisku

**Autor: Zdeněk Fekar
Ročník: III., 2006/2007**

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a že všechny citované zdroje (včetně internetových) jsou uvedeny v seznamu citované literatury. Jsem si vědom toho, že případná nepravdivost tohoto prohlášení by mohla mít za následek i předčasné ukončení mého studia.

V Praze 9. dubna 2007

.....

Obsah

1.	Úvod a cíl práce	4
2.	Vymezení pojmů ontologie a gnozeologie	4
3.	Co je spravedlnost, co je rozdělení a co je zisk	5
3.1	Spravedlnost	5
3.2	Rozdělení	5
3.3	Zisk	6
3.4	Problém spravedlivého rozdělení zisku a John Rawls	7
4.	Logická a historická dimenze problému	10
5.	Závěr práce	13
5.1	Jazyková douška	13
	Použitá literatura	14

1. Úvod a cíl práce

Snahou této práce je hledat odpovědi na otázky týkající se filozofického problému spravedlivého rozdělení zisku. Nejprve se pokusím ontologicky rozebrat jednotlivé pojmy a následně se budu věnovat gnozeologické stránce věci.

Problém spravedlivého rozdělení zisku jsem zvolil s ohledem na studijní obor celého mého studia: proto jsem si vybral ekonomický problém, na který se nyní podívám z pohledu filozofa. Jako klíčovou literaturu jsem zvolil Etiku Nikomachovu od Aristotela, který je pro daný problém klíčovým zdrojem, a doplnkově jsem zvolil Teorii spravedlnosti Američana Johna Rawlse, který svým konceptem etiky navazuje na Aristotela.

2. Vymezení pojmů ontologie a gnozeologie

Aby nebylo sporu o významu některých používaných pojmů v této práci, stručně je nejprve vymežím.

Ontologie je „nauka o jsoucnu a bytí“, přičemž „Aristotelés považoval nauku o jsoucnu a všem, co k němu nutně náleží, za část první filozofie“, druhou částí byly úvahy o nejvyšší bytosti (*Filosofický slovník 1998:298*). Ontologie vysvětluje „principy a příčiny bytí“ (*Slovník cizích slov 1996:242*), srozumitelněji je to „nauka o bytí, o podstatě a všeobecných vlastnostech věcí“ (*Klenot, B. 1922:249*). Jednoduše řečeno, je to obor, který popisuje svět kolem nás a současně vytváří pojmy sloužící takovému popisu. „Ontologie klade otázky po bytí, po jeho povaze, hledá nástroje jeho popisu a analýzy, zkoumá, že, jak a proč něco je“ (*Hubík, S. 2007:21*).

Naproti tomu gnozeologie je výraz označující „souhrn teoreticko-poznávacích postojů ve filozofii“ (*Filosofický slovník 1998:155*), jako noetika vykládaný jako „jedna ze základních disciplín zabývající se původem, předmětem, povahou, rozsahem a výsledkem poznání“ (*Filosofický slovník 1998:155*) čili je to „nauka poznávací“ (*Klenot, B. 1922:241*). Noetika je odvozena z řeckého slova myslet, je disciplínou, která dovoluje věci poznávat podle libovolně zvolené stránky poznání považované za nejdůležitější (*Filosofický slovník 1998:290*). Nástroji gnozeologie je jak logika, tak historie (*Hubík, S. 2007:38*).

Zjednodušeně řečeno: ve své práci se nejprve pokusím s využitím odborné literatury popsat pojmy spravedlnost, rozdělení a zisk a posléze rozeberu logickou a historickou stránku problému. Pochopitelně odbornou literaturu průběžně doplním i vlastními postřehy k věci.

3. Co je spravedlnost, co rozdělení a co zisk

V prvních třech subkapitolách rozeberu klíčové pojmy práce s použitím Aristotelova díla. Ve čtvrté subkapitole pak rozeberu některé Rawlsovy výroky, které dle mého názoru s tématem souvisejí.

3.1 Spravedlnost

Pojmu spravedlnosti se Aristotelés věnuje hned v úvodu páté knihy Etiky Níkomachovy. „Co se týče spravedlnosti a nespravedlnosti, musíme uvažovati o tom, jakých jednání se týkají, jakou středností jest spravedlnost a čeho středem je právo. (...) Vidíme tedy, že spravedlností chtějí všichni nazývati takový stav, jímž jsou schopni spravedlivě jednati a jímž skutečně spravedlivě jednají a chtějí to, co jest spravedlivé...“ (*Aristotelés 1996:122*). Jinými slovy, vnímáme pokaždé jinak, co je spravedlivé, protože spravedlnost se nachází mezi dvěma krajnostmi.

Odvodit, co je spravedlivé, se dá vymezením pravého opaku. „Zdá se, že nespravedlivý jest ten, kdo nedbá zákonů, za druhé člověk, který si osobuje více, a konečně ten, kdo nešetří rovnosti, takže spravedlivý bude patrně ten, kdo dbá zákonů a šetří rovnosti. (*Aristotelés 1996:123.*)

3.2 Rozdělení

Co znamená rozdělování, tedy vytváření podílů na celku, je snad zřejmé bez nutnosti dalšího vysvětlování. Otázkou spravedlivého rozdělování se Aristotelés zabývá v šesté subkapitole Spravedlnost rozdíleci páté knihy Etiky Níkomachovy.

„A totéž bude u rovnosti co do osob a věcí; neboť jaký jest poměr tam, takový jest i tu; nejsou-li totiž lidé rovni, nebudou míti rovně, avšak odtud ty půtky a stížnosti, kdykoli buď rovni nerovné anebo nerovní rovné mají a užívají ho. To vyplývá i z ohledu na osobní hodnotu; všichni totiž souhlasí v tom, že právo v rozdělování se má díti podle osobní hodnoty, ale nikdo nerozumí hodnotou totéž, nýbrž demokraté ji vidí ve svobodě, oligarchové v

bohatství, jiní v urozenosti...“ (*Aristotelés 1996:128-9.*) Zde si troufnu vlastní komentář: jinak tedy na spravedlivé rozdělování zisku bude nahlížet podnikatel, jinak jeho zaměstnanec. A to míním obecně, nikoli z pohledu do roku 1989 oficiální státní materialistické filozofie (vycházející z učení Karla Marxe, jenž ale jistě v základech vycházel rovněž Aristotelova učení).

Aristotelés dále uvádí, že jedním druhem spravedlnosti je, kdy menší zlo je proti většímu považováno za dobro. „Zbývající (*rozuměj druh spravedlnosti, pozn. autora*) jest opravný, který bývá ve směnách dobrovolných i nedobrovolných. Toto právo má jinou tvářnost než to dřívější. Neboť spravedlnost, která rozdílí to, co jest společné, děje se vždy podle uvedené úměry – kdyby se totiž rozdělení dalo ze společných peněz, bude se díti v tom poměru, v jakém jsou vklady; a právo, tomuto právu protivné, jest proti úměře –; avšak právo ve směnách jest sice rovnost a bezpráví nerovnost, nikoli však podle oné úměrnosti, nýbrž podle aritmetické.“ (*Aristotelés 1996:130.*)

Pokud uvažujeme o spravedlivém rozdělení zisku, jistě jednou z myšlenek je, zda je spravedlivé to, že jednotlivec podnikatel těží z práce jiných, svých zaměstnanců. Domnívám se, že výše uvedený citát z Aristotelova díla potvrzuje, že to spravedlivé je: rozdělení se totiž děje jakoby ze společných peněz úměrně podle vkladu jednotlivých účastníků trhu, a je nesporné, že jiný je vklad práce zaměstnance a jiný vklad podnikatele, organizátora celého byznysu.

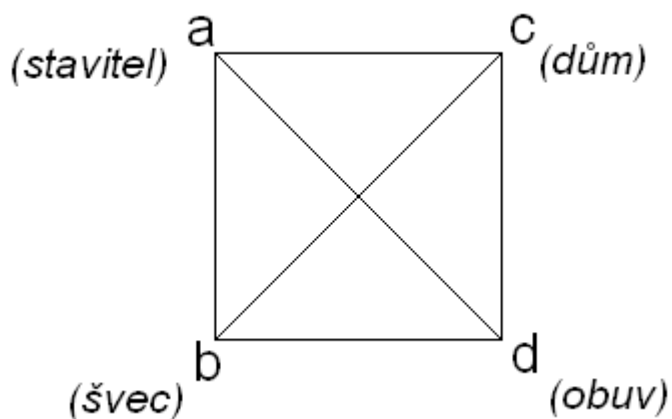
3.3 Zisk

Nyní je na čase vysvětlit, co je zisk. „Jména ztráty a zisku jsou pak vzata z dobrovolné výměny. Míti totiž více než své znamená získati, a má-li kdo méně, než měl původně, znamená mít ztrátu...“ (*Aristotelés 1996:132.*) Z toho tedy víme, že zisk znamená získat něco navíc v dobrovolné směně.

V dnešní společnosti přitom asi není sporu o tom, že jak investoři vkládají dobrovolně své investice do podnikatelského podniku ve snaze získat zhodnocení svých prostředků, tak zaměstnanci dobrovolně vkládají svoji práci ve snaze získat nejen prostředky na nezbytnou obživu, ale i na další rozvoj, zábavu a úspory.

Z toho také vyplývá, že zisk je rozdělován spravedlivě, přičemž pohled na jeho rozdělování může být alespoň dvojitý: spravedlivě náleží ve formě účetního zisku jako rozdílu mezi příjmy

a výdaji podnikateli a nikoli zaměstnancům, protože účetní zisk je výsledkem podnikatelské práce, práce zaměstnanců představuje pouze jeden ze vstupů (výdajů), které podnikatel musí brát v úvahu (a jež by v konečném důsledku často mohl nahradit třeba větší automatizací). Zisk je ale spravedlivě rozdělován také mezi zaměstnance: podnikatel nakupuje jejich práci za cenu, která zaměstnancům kromě obživy zajišťuje i zábavu a úspory, v dané dobrovolné směně tedy zaměstnanci získávají více, než měli, tedy i na jejich straně je výsledkem zisk podle Aristotelovy definice.

Obr. 1: Grafické znázornění odplaty podle Aristotela

Velmi srozumitelně tento vztah vyjadřuje Aristotelés jedinou větou: „Odplatu pak podle úměry udává spojení podle úhlopříčky.“ (*Aristotelés 1996:133.*), resp. ještě názorněji totéž vyjadřuje graficky na příkladu ševce a stavitele, přičemž švec musí staviteli za dům zaplatit úměrně tolika botami, tedy úhlopříčky bc a ad si musí být rovny (*Aristotelés 1996:299*).

3.4 Problém spravedlivého rozdělování a John Rawls

Protože v dalším textu již můžeme vycházet ze znalosti dosud uvedeného, omezím se zde na výběr z Rawlsovy práce a svůj komentář k jednotlivým výroky.

Hned na úvod své práce *Teorie spravedlnosti* americký filozof Rawls píše: „Každá osoba má nedotknutelná práva, založená na spravedlnosti, která jako celek nemůže anulovat ani blahobyt společnosti.“ (*Rawls, J. 1995:17.*) Domnívám se, že z toho lze též odvodit, že ani v zájmu vytvoření blahobytné společnosti není možné zbavit podnikatele možnosti podnikat za účelem zisku.

„Spravedlnost nějakého společenského modelu závisí podstatně na tom, jak jsou stanovena základní práva a povinnosti, a na ekonomických možnostech a společenských podmínkách v různých oblastech společnosti.“ (Rawls, J. 1995:19.) Přesto, že není možné podnikatelovu snahu dosahovat zisku považovat za nespravedlivou, společnost má zároveň možnost podnikání regulovat – v závislosti na ekonomických a společenských podmínkách.

Rawls předkládá koncepci spravedlnosti, která generalizuje a uvádí na vyšší rovinu abstrakce známé teorie společenské smlouvy... což jsou principy, které by svobodní a rozumní lidé, jimž jde o prosazování jejich vlastních zájmů, přijali v nějaké počáteční pozici rovnosti jako definice fundamentálních termínů svého společenství. Rawls tak definuje teorii spravedlnosti jako slušnosti (Rawls, J. 1995:21). Teorie společenské smlouvy je fikce, z níž autor ve své práci vychází: vše je vykládáno tak, jakoby se lidé v dávné minulosti shodli na obecně uznávaných pravidlech, která jsou pro všechny stejně výhodná a vůči všem stejně slušná a spravedlivá.

Podle Rawlse je princip užitku neslučitelný s koncepcí společenské kooperace (Rawls, J. 1995:23). Rawls tvrdí, že „by si lidé v počáteční situaci zvolili spíše dva různé principy: první postuluje rovnost základních práv a povinností, kdežto podle druhého platí, že sociální a ekonomické nerovnosti, například nerovnost bohatství a pravomoci, jsou spravedlivé pouze tehdy, jestliže vyústí v kompenzující blaho pro kohokoliv...“ (Rawls, J. 1995:23.) To lze tedy vykládat tak, že je spravedlivé, když podnikatel získává zisk směnou za práci zaměstnanců: zdánlivou nerovnost ve skutečnosti kompenzuje to, že jinak by se stát musel postarat o obživu lidí, kteří by neměli možnost získat za svou práci peníze, kdyby podnikatel nebyl motivován ziskem.

Nutno mít na paměti, že výklad spravedlnosti v naší kultuře „je ovšem do jisté míry ovlivněn společenským systémem. Například kastovní systém projevuje tendenci rozdělit společnost v oddělené biologické populace, zatímco otevřená společnost podporuje co nejširší genetickou rozrůzněnost.“ (Rawls, J. 1995:73.) Přetlumočil bych to tak, že v kultuře rozdělené kastovním systémem je společnosti v zásadě jedno, jaká je životní úroveň jednotlivců: což potom ovšem dovoluje zcela jiný pohled na problém spravedlivého rozdělení zisku: na jednu stranu tedy není třeba majetkovou nerovnost kompenzovat celospolečenským blahem, na druhou stranu ale může být zisk považován za nemorální, nespravedlivý (v islámské kultuře není považován za mravný požadavek úroku z půjčených peněz, čili zisk).

Podle Rawlsova popisu je spravedlivé rozdělování zisku vlastně výsledkem kompromisu mezi dvěma rozpory. „Kontext spravedlnosti se dá popsat tak, že to jsou běžné podmínky, za nichž je kooperace lidí možná a nutná. Tak, jak jsem zpočátku poznamenal, společnost je sice kooperativním podnikem majícím zajistit vzájemné výhody, je však právě tak poznamenána konfliktem zájmů, jak jejich identitou. Je tu totožnost zájmů, protože společenská kooperace umožňuje všem lidem vést lepší život, než kdyby každý člověk byl odkázán jenom na své vlastní úsilí. Je tu i konflikt zájmů, protože lidem není lhostejné, jak jsou rozdělovány plody jejich kooperace. Mají-li prosazovat své životní cíle, chtějí mít raději větší než menší podíl.“ (Rawls, J. 1995:87.) Bezesporu to platí jak o podnikateli, který usiluje o růst svého zisku (kterým ale nemusí být jen příslušná kolonka v účetních výkazech, ale třeba růst tržního podílu, akvizice konkurenčních firem či nalezení a ovládnutí nových trhů), tak o zaměstnancích, jejichž podobná snaha ústí ve snahu získat ve firemní hierarchii vyšší pozici a tím i odměnu za práci (ziskem zde přitom nemusí být jen vyšší plat, ale i více kompetencí).

Tedy „ekonomický systém není tedy jenom institucionálním prostředkem, jak uspokojovat stávající potřeby, ale povzbuzuje a utváří také budoucí požadavky. To, jak lidé nyní spolupracují, aby uspokojovali svá přítomná přání, ovlivňuje jejich pozdější přání, jejich budoucí osobnost.“ (Rawls, J. 1995:161)

Rawls také vysvětluje, že si každý může dobrovolně zvolit svoje povolání, čili též pracovat jako zaměstnanec nebo jako podnikatel. „(...) si můžeme představit, že se vláda rozčleňuje na čtyři sekce. (...) stabilizační sekce usiluje o dosažení úplné zaměstnanosti v tom smyslu, že ti, kdo chtějí pracovat, mohou práci nalézt, a že pomocí velmi účinné poptávky podporuje svobodnou volbu povolání a možnosti výdělků... (...) Za životní minimum je odpovědná redistribuční sekce. (...) činnost této sekce zohledňuje potřeby a přisuzuje jim přiměřenou váhu s ohledem na jiné nároky. Systém konkurenčních cen nebere ohled na žádné potřeby, a proto nemůže být jediným nástrojem rozdělování; mají-li se brát v úvahu požadavky, které na spravedlnost klade zdravý rozum, musí mezi částmi společenského systému existovat nějaká dělba práce.“ (Rawls, J. 1995:169.)

A podobně jako Aristotelés i Rawls potvrzuje, že v dobrovolné směně se daří nejlépe všem zúčastněným najít maximální zisk: „Ideální procedura se dále ozřejmí, povšimneme-li si, že se nachází v protikladu k ideálnímu tržnímu dění. (...) trh dosahuje optimálního výsledku i tehdy, když každý sleduje jenom svůj vlastní prospěch. (...) Aby se maximalizoval užitek nebo zisk, neuvažují domácnosti a podniky (...) o tom, co je ze společenského hlediska při

daném počátečním rozdělení aktiv nejoptimálnějším ekonomickým stavem.“ (Rawls, J. 1995:214.)

Na závěr této subkapitoly s Rawlsem „připomeňme, že aristotelský princip zní takto: Za jinak stejných okolností lidé rádi uplatňují své (vrozené nebo osvojené) schopnosti a toto potěšení vzrůstá, čím lépe se požadovaná schopnost rozvíjí nebo je složitější.“ (Rawls, J. 1995:252-3.)
Volně řečeno to znamená, že kdo umí obojí, raději hraje šachy, než dámu. Z toho plyne:
„Aristotelský princip je motivačním principem.“ (Rawls, J. 1995:253.)

Proto je také účelné, aby se člověk realizoval v tom, co umí: podnikatel aby vytvářel zisk a zaměstnanec aby co nejlépe pracoval na svých úkolech.

4. Logická a historická dimenze problému

Domnívám se, že zejména v části této práce vycházející z Aristotela, byl problém spravedlivého rozdělení zisku srozumitelně rozebrán jak z ontologického, tak i gnozeologického hlediska, především z pohledu logiky.

Aristotelés je mj. považován za zakladatele logiky v moderním smyslu (*Filosofický slovník 1998:241*). Stejně tak Rawlsova práce reprezentuje soudobou filozofickou teorii spravedlnosti (*Filosofický slovník 1998:381*). Proto je možné dosavadní zjištění shrnutá v této práci považovat za dostatečně důvěryhodná a zvolené zdroje za dostatečně relevantní.

Na místě je ale také rozbor dějinného rozměru problému. S obrovským zjednodušením, které snad je přijatelné v případě seminární práce studenta nefilozofického studijního směru, lze říct, že kritické posouzení vyžaduje působení myšlenek Karla Marxe.

Určujícím momentem, který podle Marxe vysvětluje, proč v určité době vládne určitá společenská forma – což je v daném tématu důležité, jak dokládá dříve uvedený rozbor – je způsob výroby materiálních statků (*Störig, H. J. 2000:377*). Za prvé působí výrobní síly, mezi něž Marx počítá suroviny, výrobní prostředky, pracovní schopnosti a zkušenosti pracujícího obyvatelstva, druhou stránkou výrobního procesu jsou výrobní vztahy, tedy fakt, že lidé ve výrobním procesu nepůsobí každý jako jednotlivec, ale vstupují do vzájemných vztahů.

„Způsob výroby jako celek nezůstává ani na okamžik v klidu, přičemž změny vždy vycházejí z výrobních sil, z odhalování nových přírodních zdrojů anebo, a to zejména, z nových objevů

v oblasti výrobních nástrojů. Změny výrobních sil vždy vyžadují změny výrobních vztahů. (...) Postupující vývoj výrobních sil si tak v dějinách vyžádal nejprve přechod od prvobytné společnosti k antickému otroctví, odtud k feudalismu a od feudalismu ke kapitalistické společnosti. Každý z těchto stupňů byl nutným stadiem vývoje. Každý znamenal vzhledem k předchozímu pokrok.“ (Störig, H. J. 2000:377-8.)

V kapitalismu má výrobce podle Marxe výhradní právo na materiální výrobní prostředky. Námezdní dělník je svobodný ve dvojitým smyslu: je osobně nezávislý a současně „osvobozený“ od všech výrobních prostředků a proto nucený prodávat svou pracovní sílu jako zboží (Störig, H. J. 2000:378). Dělník je tak vykořisťován prostřednictvím nadhodnoty, tedy více práce, kterou vytváří, aniž by za ni byl placen. Nadhodnotu dostává kapitalista jako zisk.

Pro lepší orientaci v problému je nyní dobré připomenout, že „v dnešním společenském a politickém životě mají důležitou úlohu především tři koncepce, na jejichž základě se různě odpovídá na otázku obsahu a struktury obecného dobra. Jde o liberalismus, socialismus a křesťanskou sociální nauku“ (Anzenbacher, A. 1990:252).

Víc než slova podstatu jednotlivých koncepcí názorně popisuje přehledná tabulka (Anzenbacher, A. 1990:253):

<i>směr</i>	<i>filozofické východisko</i>	<i>základní hodnota</i>
liberalismus	John Locke, Immanuel Kant	svoboda
socialismus	Jean Jacques Rousseau, Karl Marx	rovnost
katolická sociální nauka	Aristotelés, Tomáš Akvinský	osoba

Obr. 2: **Hlavní směry sociální etiky**

„Marx jako první v plném rozsahu poznal význam ekonomické základny společenského života (...) Ani jeho protivníci nepopírají, že toto poznání má naprosto zásadní význam. (...) Ale jak to tak často u nového poznání bývá, ovládlo ducha svého objevitele tak výlučně, že je učinil jediným východiskem svého výkladu světa. Odhlédneme-li od epistemologických námitek, kterým je Marxův systém vystaven stejně jako každý jiný monismus, stala se právě tato jednostrannost (...) vodítkem filozofické kritiky marxismu.“ (Störig, H. J. 2000:380.)

Podle Störiga lze hlavní body kritiky marxismu shrnout takto:

- marxismus nedoceňuje duchovní fenomény a hodnoty, dosti násilně je chápe jako pouhou nadstavbu a odraz ekonomických procesů;

- tato jednostrannost, prohloubená emocionálně motivovaným nepřátelstvím vůči vládnoucímu řádu brání marxismu vidět jinou cestu než je totální revoluční zvrát;
- Marx přitom optimisticky vycházel z přesvědčení, že revoluce a zespolečenštění výrobních prostředků samy o sobě odstraní lidský egoismus a veškeré vykořisťování;
- vývoj jak kapitalistických, tak socialistických států se ve století, které uplynulo od Marxovy smrti, ubíral jinou cestou, než jak Marx předpovídal.

Co dodat? Jednak z obrázku 2 je snad zřejmé, že „spravedlivé“ mohou být všechny tři koncepce sociální etiky, navíc se často různě kombinují (tak například Rawls v mnohém vycházel i z Kanta).

Co je ale podstatnější je moderní pohled na problém. Dnešní ekonomika, laicky řečeno, nestojí na konfliktu vykořisťovatele a vykořisťovaného, naopak v současném managementu se razí směry, jež vidí zaměstnance, dělníka, více jako partnera a dodavatele služeb či práce, které podnikatel nakupuje, než jako námezdní sílu. Navíc obě strany rovnice ovlivňují silné faktory, jako je ohromná konkurence na trzích, silné odbory, různé státní zásahy (ať už negativní v podobě různých regulací, tak i pozitivní v podobě různých pobídek). Dostatečně výstižně změnu uvažování společnosti o otázkách práce popisuje disciplína dříve označovaná jako personalistika a dnes spíše jako řízení lidských zdrojů.

5. Závěr práce

V této práci jsem se snažil najít filozofické odpovědi na problematiku spravedlivého rozdělení zisku. Těžil jsem z četby Aristotelova díla *Etika Níkomachova* i práce *Teorie spravedlnosti* od amerického filozofa Johna Rawlse a doložil jsem, že spravedlivé rozdělení zisku možné je. Výroky respektovaných filozofů jsem shodně s vlastním přesvědčením také okomentoval; domnívám se ale, že nikoli k újmě celé práce.

Vzal jsem také v úvahu „konkurenční“ práci Marxovu, která pro výklad analyzovaného problému představuje významný přínos. Jak je ale zřejmé nejen z mezinárodního politického vývoje, ale zejména z moderního přístupu k managementu, v současnosti jsou již Marxovy teze překonané.

5.1 *Jazyková douška*

Považuji za nutné zde ještě uvést, že zcela vědomě v celé práci užívám progresivní formy psaní přejatých slov, tedy filozofie a nikoli filosofie, gnozeologie a nikoli gnoseologie. Jsem si sice vědom toho, že ve filozofii mnozí autoři preferují tradiční způsob psaní, nicméně mnou zvolená forma odpovídá současným pravidlům českého pravopisu a představuje můj jednotný jazykový projev důsledně užívaný během celého mého studia.

Použitá literatura

ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filozofie*. Státní pedagogické nakladatelství: Praha, 1990, 306 s.

ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*. Petr Rezek: Praha, 1996, 494 s. ISBN 80-901796-7-3

Filosofický slovník. Nakladatelství Olomouc: Olomouc, 1998, 464 s. ISBN 80-7182-064-4

HUBÍK, Stanislav. *Filosofie*. Brno International Business School: Brno, 2007, 54 s.

[prezentace Microsoft PowerPoint]

KLENOT, Bedřich. *Slovník cizojazyčných slov a úsloví v češtině se vyskytujícími s dodatkem jmen osobních a místních*. Jindřich Bačkovský: Praha, 1922, 428 s.

RAWLS, John. *Teorie spravedlnosti*. Victoria Publishing: Praha, 1995, 364 s. ISBN 80-85605-89-9

Slovník cizích slov. Encyklopedický dům: Praha, 1996, 368 s. ISBN 80-90-1647-8-1

STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. Karmelitánské nakladatelství: Kostelní Vydří, 2000, 632 s. ISBN 80-7192-500-2